

УДК 343.533

О.Г. Кулик,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії
ДНДІ МВС України, м. Київ,
Р.С. Филь,
здобувач ДНДІ МВС України,
начальник відділу
ДНДІ МВС України, м. Київ

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СКЛАД

У статті розкриваються поняття та зміст злочинів проти права на об'єкти промислової власності в Україні. Розглядається сутність складу злочинів у сфері промислової власності. Окреслюється структура складу злочину: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Досліджуються обов'язкові та факультативні ознаки кожного елементу складу злочину. Характеризуються ознаки таких злочинів, зокрема, суспільна небезпека, кримінальна протиправність, винність, караність діяння та суб'єктність.

Ключові слова: Кримінальний кодекс України, злочин, ознаки злочину, об'єкти промислової власності.

В статье раскрываются понятие и содержание преступлений против права на объекты промышленной собственности в Украине. Рассматривается сущность состава преступлений в сфере промышленной собственности. Определяется структура состава преступления: объект, объективная сторона, субъект и субъективная сторона. Исследуются обязательные и факультативные признаки каждого элемента состава преступления. Характеризуются признаки преступлений, в частности, общественная опасность, уголовная противоправность, виновность, наказуемость деяния и субъектность.

Ключевые слова: Уголовный кодекс Украины, преступление, признаки преступления, объекты промышленной собственности.

Paper reveals the concept and content of crimes against the right to industrial property objects in Ukraine. The essence of the crimes in the sphere of industrial property is considered. The structure of the crime is outlined: the object, the objective side, the subject and the subjective side. The obligatory and optional features of each element of the crime are studied. Elements of such crimes, including public danger, criminal illegality, guilt, punishment for the act and subjectivity are characterized.

Keywords: the Criminal Code of Ukraine, crime, elements of crime, objects of industrial property.

Незаконне використання та реалізація об'єктів промислової власності (далі – ОПВ) перетворилось для суспільства на реальну небезпеку системного характеру. Сучасний стан злочинності у сфері промислової власності завдає фінансових збитків не тільки їх правовласникам, а й загрожує економічній безпеці

© Кулик О.Г., Филь Р.С., 2017

нашій державі загалом і підриває її авторитет на міжнародній арені. Однією з основних категорій кримінального права, що пронизує всі його діагоналі, є поняття злочину. Ця дефініція дозволяє визначити основні ознаки кримінального делікту, знайти чіткі ознаки, на підставі яких можна вирізняти його з-поміж інших видів правопорушень. Тож усвідомлення суспільством сутності злочину проти прав на ОПВ має важливе наукове і практичне значення для розуміння: сутності злочинів проти прав промислової власності; наявності можливих засобів попередження злочинності у цій сфері; механізму притягнення до кримінальної відповідальності правопорушників за порушення цих прав; практики посилення боротьби зі злочинністю у сфері промислової власності. Для правильної кваліфікації злочинів проти прав на ОПВ важливе значення має характеристика їх ознак та складів.

Злочини у сфері інтелектуальної власності вивчали багато науковців, зокрема: Г.К. Авдєєва, В.М. Бабакін, П.С. Берзін, К.Д. Бистрай, В.І. Варваринець, І.М. Горбаньов, В.Д. Гулкевич, М.М. Дімітров, В.А. Єрмоленко, І.Р. Курилін, А.А. Ломакіна, А.С. Нерсисян, О.В. Новіков, К.Є. Поджаренко, І.Ю. Поліщук, О.Е. Радутний, О.А. Севідов, Т.М. Ткачук, С.О. Харламова, В.Б. Харченко та інші вчені. Однак доктринально не вивченими залишаються злочини у сфері промислової власності, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження. Тож спробуємо розкрити поняття та сутність злочинів проти прав на ОПВ, їх ознаки та склад.

Законодавець злочином визнає діяння (дія або бездіяльність), яке є: 1) суспільно небезпечним; 2) винним; 3) учиненим суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК України). Водночас він не визнає злочином діяння (дію або бездіяльність), яке формально, хоч і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність (неістотну шкоду для фізичної чи юридичної особи, суспільства або держави) не становить суспільної небезпеки. Злочин має місце лише тоді, коли особою вчинене певне діяння. Злочинна поведінка у вигляді дії чи бездіяльності, як стверджують Ю. В. Александров та В. А. Клименко, має певну вмотивованість та цілеспрямованість, тобто викликається тими чи іншими спонуканнями, в основі яких лежить як умисел, так і необережність [1, с. 43–44]. Бездіяльність у соціальному змісті, як зазначають А. В. Савченко, Е. М. Кісілюк, О. В. Процюк, містить ознаки подібності, які порушують чи ставлять у небезпеку порушення суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом від злочинних посягань [2].

Поняття “злочин” представники кримінального права розкривають як: вчинок людини, що суперечить основним потребам та інтересам суспільного розвитку (Г.П. Жаровська, О.І. Ющик [3, с. 48]); посягання на ті відносини, що склалися в суспільстві, відображають його найбільш важливі інтереси, унаслідок чого охороняються законом про кримінальну відповідальність (М.І. Бажанов, Л.М. Кривоченко, В.В. Сташис, В.Я. Тацій [4, с. 65]); суспільно небезпечне, винне, протиправне і кримінально каране діяння (дія або бездіяльність) (О.М. Бандурка, В.І. Павликівський [5, с. 66]) тощо. Проте наукова спільнота (серед якої А.І. Берлач, Д.О. Карпенко та В.С. Ковальський) наголошує, що в історії кримінального права поняття “злочин” постійно змінювалося та визначалося по-різному залежно від конкретних етапів розвитку суспільства, змісту його потреб та інтересів [6, с. 656–657].

Досліджуючи кримінологічну дефініцію злочинів проти інтелектуальної власності, А.А. Ломакіна визначає її як кримінально-протиправне діяння, об'єктом яких є сукупність визначених законом майнових і немайнових особистих ППВ, які нерідко набувають форми організованої і транснаціональної злочинності та

завдають збитків не тільки правовласникам, а й спричиняють значні негативні наслідки соціального, економічного та міжнародно-політичного характеру [7, с. 9–10]. Водночас В.М. Зайцев під поняттям злочин проти промислової власності розуміє заборонені кримінальним законодавством суспільно небезпечні, винні, умисні кримінально карані діяння, що посягають на суспільні відносини, які складаються стосовно реалізації конституційних прав на свободу творчості, запобігання монополії та обмеження конкуренції та які виражаються в порушенні прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, засоби індивідуалізації товарів, робіт та послуг, комерційну таємницю [8, с. 14–15].

Тож злочини проти права на об'єкти промислової власності – це кримінально карані суспільно небезпечні винні дії суб'єктів, які посягають на права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію ІМС, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, знак для товарів і послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару та комерційну таємницю. Відповідальність за порушення прав цих об'єктів передбачена ст. 177, 229, 231 та 232 КК України. Такий підхід законодавця до розподілу на чотири норми КК України ОПВ, права яких порушуються, викликає дискусію серед науковців. Так, В. Б. Харченко вважає, що відповідальність за порушення прав на винахід, корисну модель і промисловий зразок як за змістом, так і за характером діянь повинне бути передбачена однією нормою КК України, а порушення прав на топографію ІМС та сортів рослин необхідно виокремити в самостійний склад злочину через їх суттєві відмінності від наведеного вище посягання [9, с. 196]. Правда, з такого трактування не зрозуміло, до якої норми автор пропонує віднести раціоналізаторську пропозицію.

Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, не є підставою для притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності, і лише за умови, якщо це діяння містить склад злочину, порушника можна притягнути до відповідальності. Тож правові категорії “злочин” та “склад злочину” є взаємопов'язаними. Досліджуючи співвідношення цих понять, можемо погодитись з позицією В.М. Куця, який стверджує, що злочин являє собою певну сукупність об'єктивних (визначених Особливою частиною КК України) і суб'єктивних ознак (визначених Загальною частиною КК України), що визначають конкретне суспільно небезпечне діяння як злочинне, а передбачений кримінальним законом склад злочину визначає характер і обсяг відповідальності за вчинений злочин [10, с. 47]. Злочин, як і будь-яке соціально-правове явище, має внутрішню структуру, що обумовлює індивідуальність та особливість діяння, параметри якого визначені КК України.

Склад злочину – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що дозволяють кваліфікувати суспільно небезпечне діяння як конкретний злочин. Він виконує важливу функцію у кримінальному праві, оскільки формулює юридичний факт для початку реалізації кримінальної відповідальності і передбачає можливість призначення засобів кримінально-правового впливу особам, які вчинили злочини. Крім того, точне визначення складу кожного злочину є однією з гарантій забезпечення прав і свобод людини та дотримання і зміцнення законності і правопорядку в демократичній правовій державі. Склад злочину утворює певна сукупність юридично значущих елементів і ознак, об'єднаних у єдину систему. Усього до складу злочину входить чотири основних елементи: об'єкт злочину, об'єктивну сторону злочину (їх сукупність називають об'єктивними ознаками складу), суб'єкт та суб'єктивну сторону злочину (вони в сукупності іменуються

суб'єктивними ознаками складу). Разом ці об'єктивні і суб'єктивні ознаки утворюють склад злочину. Ці ознаки є обов'язковими, відсутність хоча б однієї з них виключає наявність у вчиненому складу злочину. Тож елементи складу злочину описують лише ті ознаки, що мають юридичне значення і впливають на кваліфікацію злочину, а інші обставини (наприклад, ріст злочинця, колір його одяг та взуття тощо) не мають правових властивостей й тому не відображаються у складі злочину.

Усі ці чотири елементи складу злочину мають обов'язкові та факультативні ознаки. До обов'язкових ознак цих елементів С.Х. Нафієв, І.А. Мухамедзянов відносять: властивості об'єкта (об'єкт); суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) (об'єктивна сторона); досягнення віку, осудність (суб'єкт); вину (умисно чи з необережності) (суб'єктивна сторона). До факультативних ознак складових злочину: властивості додаткового об'єкта, особистості потерпілого і предмета злочину (об'єкт); наслідки злочину, причинний зв'язок (об'єктивна сторона); властивості спеціального суб'єкта (суб'єкт); вид умислу або необережності, подвійна форма вини, мотив, ціль, мета (суб'єктивна сторона) [11, с. 20].

Структура складу злочину, зауважує А.Н. Трайнін, вміщує всі ті елементи, сукупність яких законодавець вважає необхідним для даної дії (бездіяльності) як суспільно небезпечної та кримінально караної [12, с. 59]. Усі ці чотири елементи складу злочину нерозривно пов'язані між собою, кожний з яких взаємодіє з іншими, доповнюючи їх. Тож, об'єкт злочину, стверджує І.І. Митрофанов, знаходиться в тісному зв'язку із суб'єктивною стороною, і, у деяких випадках залежить від мети, яку переслідує винний. Як приклад такого взаємозв'язку двох елементів він наводить те, що якщо особа підпалює будинок військового заводу з мотивів помсти за своє необгрунтоване звільнення, то цей злочин кваліфікується як умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 194 КК України), що посягає на економічні відносини власності, а ті ж дії, вчинені з метою ослаблення держави, кваліфікуються як диверсія (ст. 113 КК України) і посягають на зовнішню складову національної безпеки України [13, с. 137].

Охарактеризуємо елементи складу досліджуваних злочинів. Об'єкт злочинів у сфері промислової власності характеризують обов'язкові та факультативні ознаки. До обов'язкових ознак відносять суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством та у сфері яких завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння, а до факультативних – предмет злочину та потерпілий від злочину. Предметом злочинів проти прав на ОПВ, передбачених ст. 177 КК України, є винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії ІМС, сорти рослин, раціоналізаторські пропозиції; ст. 229 КК України – знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, кваліфіковані зазначення походження товару та ст. 231 і 232 – комерційні таємниці.

Об'єктивна сторона злочину проти прав на ОПВ передбачає суспільно небезпечні дії (незаконне використання ОПВ), суспільно небезпечні наслідки (заподіяння шкоди); причинний зв'язок між зазначеними діями та їх наслідками. Склад цих злочинів сформульовано як матеріальний, тобто діяння вважається закінченим з моменту настання матеріальної (істотної) шкоди у значному розмірі.

Суб'єктами досліджуваних злочинів може бути як загальний суб'єкт – особа віком старше 16 років, яка під час вчинення злочину усвідомлювала свої дії й керувала ними, так і спеціальний суб'єкт – службова особа.

Суб'єктивна сторона злочинів проти прав на ОПВ характеризується прямим умислом. При цьому винна особа усвідомлює, що вона незаконно використовує ОПВ, а також незаконно використовує відомості, що складають комерційну

таємницю. Наслідками таких незаконних діянь з ОПВ та відомостями про комерційну таємницю є заподіяння матеріальної шкоди значного розміру їхнім авторам та правовласникам (правонаступникам) та істотної шкоди суб'єктам господарської діяльності. Незаконне використання ОПВ та збирання і розголошення комерційної таємниці з суб'єктивної сторони характеризується прямим умислом, корисливим мотивом та іншою особистою зацікавленістю. Метою таких злочинних діянь є незаконне використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, топографії ІМС, раціоналізаторських пропозицій, сортів рослин, торговельної марки, географічних зазначень, фірмових найменувань та збирання і розголошення відомостей про комерційні таємниці.

Досліджуючи зміст злочинів проти прав на ОПВ, зауважимо, що у кримінальному праві така правова категорія як злочин характеризується сукупністю ознаки, які відображають його найважливіші сторони. Ознаки злочину, як стверджує І.І. Митрофанов, прямо впливають з його законодавчого визначення і є обов'язковими, а відсутність будь-якої з них виключає можливість оцінки вчиненого як злочину [13, с. 113]. З огляду на визначення поняття злочину, закріпленого у ст. 11 КК України, можна виокремити три його ознаки: суспільну небезпечність, винність та суб'єктивність. Проте загальноприйнято у правовій науці виділяють додатково ще дві ознаки злочину: караність діяння та кримінальну протиправність. Суспільна небезпечність, винність та суб'єктивність є невід'ємними, об'єктивними ознаками самого злочину, що існують попри волю та бажання законодавця, а кримінальна протиправність та караність – юридичними (формальними) ознаками злочину, які безпосередньо закріплюються у кримінально-правових нормах. Охарактеризуємо ознаки злочину проти прав на ОПВ.

Найважливішою соціально-матеріальною ознакою злочину є суспільна небезпека, яка розкриває об'єктивну властивість злочину й характеризує певні дії чи бездіяльність, які завдають шкоду чи створюють загрози спричинення такої шкоди об'єктам, що охороняються КК України. Адже саме матеріальна ознака дозволяє відповісти на питання: чому законодавець серед виявів будь-якої іншої поведінки людини саме цю визнав злочинною. У чинному законодавстві міститься вичерпний перелік тих суспільно небезпечних діянь, які сьогодні визначені як злочинні. Тож для того, щоб будь-яке суспільно небезпечне діяння набуло статусу злочину, необхідно, щоб діяння на законодавчому рівні були визначені злочинними, за порушення яких людину може бути притягнуто до кримінальної відповідальності. Відступ від цієї вимоги може призвести на практиці до порушень законності й обмеження прав громадян. Суспільна небезпека не є сталим поняттям й постійно видозмінюється під впливом певних чинників (істотних обставин), які зумовлюють необхідність криміналізації (або, навпаки, декриміналізації) певного виду діяння. Ці обставини можуть бути як негативними, так і позитивними наслідками науково-технічного прогресу, екологічних, демографічних змін, соціальних реформ у суспільстві тощо.

Суспільна небезпека злочинів проти прав на ОПВ полягає в небезпечності наслідків, перш за все, для економіки держави. Це твердження впливає з того, що, по-перше, промислова власність є засобом підвищення ефективності виробництва, а, по-друге, усі ОПВ є частиною економіки, яка у світових державах складає значний обсяг ВВП. Як приклад, за інформацією Департаменту торгівлі США, у сфері виробництва інтелектуальної продукції задіяна шоста частина працівників (27 млн чол.), які забезпечують третину ВВП країни [14, с. 34].

Нині правові наслідки порушення ПІВ, як зазначає В. Б. Харченко, не відповідають рівню їх дійсної суспільної небезпеки, що призводить до юридичної неефективності кримінально-правових заборон і зумовлює необхідність декриміналізації значної частини таких порушень [9]. І взагалі порушник ПІВ зобов'язаний відповідати лише в межах завданих збитків, розмір яких зобов'язаний довести потерпілий, а це не так просто. Така ситуація, як відзначає О.В. Ришкова, істотно полегшує становище порушника, який може заперечувати наявність тих чи інших фактів. Зазвичай потерпілому досить важко довести справжній розмір завданих порушенням збитків. Як наслідок, порушники несуть майнову відповідальність за завдані ними збитки в розмірах, далеких від справжніх [15, с. 90].

Суспільна небезпека злочину проти прав на ОПВ залежить від завданої моральної чи матеріальної шкоди. Матеріальна шкода при незаконному використанні знаків на товари та послуг, фірмових найменувань та географічний найменувань, як зазначає П.С. Берзін, може складатися із сум будь-яких коштів, які правовласник витратив як компенсацію відновлення свого порушеного права на них (реальні збитки), а також тих сум коштів, які б правовласник реально отримав (одержав) від особи, яка порушила його право на ці ОПВ, у разі використання або надання ліцензії на використання такого права в порядку, передбаченому законодавством, тобто як неотримана (неодержана) винагорода за використання або надання ліцензії на використання прав на такі ОПВ (упущена вигода). Крім того, наслідки умисного порушення права на ОПВ за своїм характером є матеріальною шкодою, що складається з реальних збитків у формі неотримання належного (яку не слід ототожнювати з упущеною вигодою), та упущеної вигоди [16, с. 8].

Проте завдану шкоду, за твердженням О.В. Кравчука, необхідно розглядати не лише як наслідок порушення майнових прав, а й немайнових особистих прав, позаяк порушення немайнових прав може заподіяти їх автору, який цінує власне ім'я та репутацію, значно більшої шкоди, ніж деякі порушення його майнових прав [17, с. 460]. Наприклад, розробник хімічної формули лікарського препарату може отримати набагато більшу шкоду від незаконного привласнення авторства на таку формулу, яку він, можливо, створював протягом життя, аніж від продажу незаконно виготовленого фальсифікованого лікарського препарату. Шкода від порушення немайнових (моральних) прав в деяких випадках може бути більшою, ніж від порушення майнових (матеріальних) прав.

До речі, завдана шкода виробнику від порушення ПІВ і в майбутньому може негативно позначитися на його репутації. Тому більшість іноземних виробників не бажають оприлюднювати дані про наявність на споживчому ринку підроблених товарів, що випускаються під їх торговельними марками, оскільки вважають, що така інформація буде шкодити іміджу продукції й негативним чином впливатиме на обсяг продаж.

Виною, відповідно до ст. 23 КК України, визнається психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Залежно від обставин КК України кваліфікує всі злочини, вчинені умисно чи з необережності, поділяючи умисел на прямий або непрямий, а необережність – на злочинну самовпевненість або злочинну недбалість. Прямим умислом слід вважати, що в разі якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки й бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України), а непрямим – якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого

діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України). Водночас злочинною самовпевненістю слід вважати, що в разі, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК України), а злочинною недбалістю – якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була й могла їх передбачити (ч. 3 ст. 24 КК України).

У випадку злочинів проти прав на ОПВ, згідно з ч. 2 ст. 2 КК України, принцип суб'єктивного інкримінування не передбачає жодних винятків і вимагає доведення вини суб'єкта злочину в законному порядку зі встановленням її обвинувальним вироком суду. Для злочинів проти права на ОПВ характерним є свідоме та вольове ставлення до нього суб'єкта злочину. При цьому особливості вини суб'єкта злочину будуть визначатися результатом інтелектуальної творчої діяльності, на який вчинено злочинне посягання, його способом, наслідком та іншими об'єктивними ознаками.

Наступною характерною ознакою цього виду злочинів є суб'єкт, який вчинив діяння. За КК України злочини проти права на ОПВ не належать до найбільш небезпечних діянь. Їх суб'єктом є фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18). Юридичну або неосудну особу не можна визнати суб'єктом цих злочинів. Крім того, КК України визначає спеціальний суб'єкт злочину як службову особу, що використовує службове становище (ч. 3 ст. 177, ч. 3 ст. 229 КК України). Більш детально охарактеризуємо суб'єкта зазначеного злочину в підрозд. 2.3.

У теорії кримінального права виокремлюється ознака, характерна для злочину, – караність, під якою В. В. Кузнецов та А. В. Савченко розуміють передбачену в КК України можливість призначення покарання за будь-який злочин [18, с. 65]. Караність характеризує наявність певного виду та терміну покарання за вчинення злочину. Вона визначається ступенем суспільної небезпеки та кримінальною протиправністю діяння, а саме покарання визначається як спосіб виконання основних завдань КК України. Ще в 60-х роках минулого століття В.В. Сташис зазначав, що не слід караність відносити до ознак злочину, під якою він розумів встановлення в законі за вчинення певного діяння кримінально-правової санкції, що дає можливість застосування в належних випадках (а не завжди) покарання [19, с. 60]. Проте І. І. Митрофанов вважає, що караність не є самостійною ознакою злочину, вона виступає структурним елементом його обов'язкової ознаки – протиправності [13, с. 115].

І взагалі, яке б діяння не визнавалося злочинним, як зазначають О.М. Бандурка та В.І. Павликівський, якщо за нього не передбачене кримінальне покарання, то воно втрачає будь-який сенс, адже саме загроза застосування санкцій в більшості випадків є стримуючим фактором вчинення правопорушень [5, с. 66].

Відповідно до сучасного КК України, за всі злочини проти прав на ОПВ передбачені певні кримінально-правові санкції. Так, санкція ст. 177 КК України передбачає в разі, якщо порушення прав завдало матеріальної шкоди в значному розмірі, штраф від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (нині це 3400–17 000 грн) або виправні роботи на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. За повторність цього діяння або його вчинення за попередньою змовою групою осіб, що завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, збільшується й відповідальність, а саме: розмір штрафу – до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (до 34 000 грн) та

строк позбавлення волі – до п'яти років. Крім того, якщо порушення прав на корисні моделі та винахід вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, санкція передбачає штраф до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (до 51 000 грн) або позбавлення волі на строк до шести років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Санкція ст. 229 КК України передбачає в разі, якщо порушення прав завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, штраф від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (нині це від 17 000 до 34 000 грн). За повторність цього діяння або за попередньою змовою групою осіб, або якщо завдали матеріальної шкоди у великому розмірі передбачено штраф від трьох тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 51 000 до 170 000 грн). У разі вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі передбачено штраф від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 170 000 до 255 000 грн) із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Кримінально-правова санкція за ст. 231 КК України передбачає за незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, штраф від трьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (нині це від 51 000 до 136 000 грн). За розголошення комерційної таємниці (ст. 232) законодавець карає штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17 000 до 51 000 грн) з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Проаналізувавши санкції за цими статтями, можемо відзначити, що розмір штрафів за незаконне використання торговельної марки, географічного та фірмового найменування (ст. 177 КК України), а також збирання та розголошення відомостей про комерційну таємницю (ст. 229, 231 і 232 КК України) значно більший від розміру штрафів за порушення прав на винаходи, корисні моделі та ін. (ст. 177 КК України). Таке збільшення можна обґрунтувати тим, що злочини за ст. 229, 231 і 232 належать до злочинів у сфері господарської діяльності, а за ст. 177 – до злочинів проти особистих прав та свобод людини і громадянина. На відміну від ст. 229, 231 і 232, санкція за ст. 177 передбачає якнайсуворіше покарання у вигляді позбавлення волі від 2 до 6 років. Позаяк шкода, завдана правовласникові шляхом незаконного використання його майнових прав (економічні втрати), може бути неістотною порівняно з посяганням на немайнові права (ім'я автора та його честь) винахідника чи розробника.

Аналізуючи штрафи як міру покарання за порушення прав на ОПВ, Ю.О. Кульчинська вважає, що на сьогодні їх розміри є настільки незначними, що для будь-якого порушника вони стають символічними [20, с. 72].

Уникнути кримінальної відповідальності чи покарання судом за порушення диспозиції певної статті злочинець може, отримавши амністію або помилування. Зазначимо, що передбачені кримінально-правові заходи за такі злочини є незначними порівняно з більшістю економічно розвинених країн світу. За вчинення злочинних діянь проти прав на ОПВ законодавець встановлює такі види покарань як: штраф, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися

певною діяльністю, конфіскація майна, арешт, обмеження або позбавлення волі на певний строк.

Кримінальна протиправність є формальною ознакою, порушенням особою конкретної кримінально-правової норми. Кримінальна протиправність тісно пов'язана із суспільною небезпечністю й означає, що тільки те діяння, яке передбачене законом про кримінальну відповідальність як злочин, може вважатися злочинним.

Як вважають Г.П. Жаровська і О.І. Ющик, криміналізація певних діянь зазвичай пов'язана із протиправністю, суспільною небезпечністю та караністю і, як наслідок, співвідношення між цими ознаками вони визначають в такий спосіб: 1) якщо караність розглядати як передбачене кримінальним законом конкретне покарання за кожний злочин, – то вона є складовою частиною кримінальної протиправності; 2) якщо караність розглядати як реальне застосування покарання за вчинений злочин, вона взагалі не може бути ознакою злочину, оскільки сам закон передбачає можливість звільнення особи, яка вчинила злочин, від покарання; 3) протиправність – це юридичне вираження суспільної небезпечності, це форма вираження суспільної небезпечності в законі [3, с. 50].

У нашому випадку КК України встановлює вичерпний перелік статей, а саме: ст. 177 (порушення права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію ІМС, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію), ст. 229 (незаконне використання знака для товарів та послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару), ст. 231 (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю) та ст. 232 (розголошення комерційної або банківської таємниці), порушення яких кваліфікується як злочини проти ОПВ.

Деякі науковці, окрім п'яти основних ознак злочину, виділяють ще таку ознаку як аморальність злочину – невідповідність вчиненого нормам моралі та уявленню про добро і зло. Наприклад, скоєна матір'ю крадіжка з метою нагодувати власних голодних дітей з точки зору КК України є злочином, а з точки зору моралі може розцінюватися як добрий вчинок [199, с. 45]. Розглядаючи злочини проти прав на ОПВ за ст. 177, 229, 231 і 232 КК України, можемо стверджувати, що їх вчинення здійснюється тільки з метою отримання економічної вигоди, а не вчинення доброго вчинку. Тому й при винесенні покарання за цими злочинами суду не слід враховувати їх відповідність нормам моралі.

Сукупність ознак злочину О.З. Мармура розглядає як систему елементів із властивими внутрішніми та зовнішніми зв'язками, і тому визначення їх сукупності окремим інститутом кримінального права суперечить сутності інституту як сукупності правових норм. Позаяк самі ознаки не є правовими нормами, а відтак, може йтися лише про інститут чи підінститут диференціації відповідальності з використанням ознак, що кваліфікують злочин як сукупність норм, котрими встановлюються ці ознаки, визначається зміст та співвідношення з іншими засобами диференціації кримінальної відповідальності, встановлюється зміна караності у зв'язку з наявністю зазначених ознак [21, с. 191–192].

Отже, злочини проти права на ОПВ є окремим видом злочинів із притаманними їм ознаками. Існують певні прогалини у кваліфікації таких злочинів за чинним КК України, а окремі види дій, які порушують права на інтелектуальну й творчу діяльність людини, взагалі не враховані у ньому. Наявні санкції за злочини проти права на ОПВ, які явно не відповідають їх суспільній небезпеці, перешкоджають економічному розвитку України у сучасному глобальному співтоваристві. Крізь призму розглянутого надамо авторське визначення дефініції

“злочини проти прав на ОПВ”, під яким слід розуміти суспільно небезпечні, винні, карані та протиправні діяння (дія або бездіяльність) суб’єкта, який посягає на права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію ІМС, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію, знак для товарів і послуг, фірмове найменування, кваліфіковане зазначення походження товару та комерційну таємницю.

Крім того, перераховані вище ознаки злочину проти прав на ОПВ підкреслюють їх єдність, оскільки кваліфікувати злочин можна тільки за наявності сукупності розглянутих п’яти ознак, таких як суспільна небезпека, винність, протиправність та караність – усе це характеризує діяння, учинене суб’єктом злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Александров Ю.В., Клименко В.А.* Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2004. 328 с.
2. *Савченко А.В., Кісілюк Е.М., Процюк О.В.* та ін. Кримінальне право. Загальна частина: мультимед. навч. посіб. URL: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T4/T4_P1.html (дата звернення 29.10.2017).
3. *Жаровська Г.П., Ющук О.І.* Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. 304 с.
4. *Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І.* та ін. Кримінальне право України : Загальна частина: підруч. / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К.–Х.: Юрінком Інтер, Право, 2002. 416 с.
5. *Бабенко А.М., Вансва Ю.А., Грищук В.К.* та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / за заг. ред. О.М. Бандурки. Х.: Вид-во ХНУВС, 2010. 407 с.
6. *Берлач А.І., Карпенко Д.О., Ковальський В.С.* та ін. Правознавство: підруч. / за заг. ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. К.: Юрінком Інтер, 2005. 752 с.
7. *Ломакіна А.А.* Злочини проти інтелектуальної власності: кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2017. 18 с.
8. *Зайцев В.Н.* Уголовно-правовая охрана промышленной собственности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нижегород. акад. МВД России. Нижний Новгород, 2010. 25 с.
9. *Харченко В.Б.* Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. 477 с.
10. *Куц В.М.* Проблеми кримінальної відповідальності: навч. посіб. К.: НАПУ, 2013. 325 с.
11. *Нафиев С.Х., Мухамедзянов И.А.* Квалификация преступлений: учебно-практич. пособ. Казань, Изд-во Казанского ун-та, 1999. 104 с.
12. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 59 с.
13. *Митрофанов І.І.* Загальна частина кримінального права України: навч. посіб. Кременч. нац. ун-т ім. М. Остроградського. Одеса: Фенікс, 2015. 576 с.
14. Intellectual Property and the U.S. Economy: Industries in Focus. URL: http://www.uspto.gov/sites/default/files/news/publications/IP_Report_March_2012.pdf (дата звернення: 30.10.2017).
15. *Ришкова О.В.* Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: “Юридические науки”. 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 89–98.
16. *Берзін П.С.* Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 299 КК України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Акад. адвокатури України. К., 2004. 22 с.
17. *Кравчук О.В.* Класифікація способів вчинення злочинних порушень авторського права і суміжних прав. Митна справа. 2011. № 2 (74). Ч. 2. С. 458–462.
18. *Кузнецов В.В., Савченко А.В.* Кримінальне право України: посіб. для підготов. до іспитів / за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Джужі. К.: Вид. Паливода А.В., 2006. 300 с.
19. *Сташис В.В.* Передача на поруки и некоторые вопросы советского уголовного права. Об усилении роли общественности в укреплении социалистического правопорядка. Х., 1961. 30 с.
20. *Кульчинська Ю.О.* Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності. Юридична наука. 2013. № 9. С. 69–79.
21. *Мармура О.З.* Система ознак, що класифікують злочин за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів., 2016. 270 с.

Отримано 30.11.2017